

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ, מועד ב' תשפ"ד, 2024
מספר השאלון: 011281
שם התלמיד/ה: _____

עברית: הבנה, הבעה ולשון

הוראות לנבחן

שימו לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות. יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

א. משך הבחינה: שלוש שעות וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני חלקים.

חלק ראשון – הבנה והבעה – 50 נקודות

חלק שני – לשון – 50 נקודות

פרק א: שם המספר ואותיות השימוש

פרק ב: תחביר / פרק ג: מערכת הצורות – יש לבחור באחד הפרקים

סך הכול – 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: דף עזר (נספח 2).

ד. הוראה מיוחדת: יש לענות על השאלות בגוף שאלון זה לפי ההוראות.

שימו לב: בסוף הבחינה מצורפים דפי טיוטה. אין להוסיף דפים אחרים למחברת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

נספחים: נספח 1 – מאמרים; נספח 2 – דף עזר.

הנחיות מיוחדות למועד זה: בפרק ב (תחביר) ובפרק ג (מערכת הצורות) חמש שאלות בכל פרק (לכל שאלה – 12

נקודות). תוכלו לענות, באופן מלא או חלקי, על כל השאלות בפרק זה, אך מספר הנקודות שתוכלו לצבור בפרק

לא יעלה על 40 נקודות.

בהצלחה!

השאלות

חלק ראשון – הבנה והבעה

(50 נקודות)

קראו את המאמרים 1–3 שבנספח 1 המצורף, וענו על כל השאלות 1–5 שלפניכם.
הקפידו על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.
(נספח 1 – מאמרים: לפניכם שלושה מאמרים. קראו אותם, וענו על השאלות בשאלון המחברת המצורף.)

1. (7 נקודות)

- א. כותב מאמר 1 מביא כמה טענות, אך הוא מסתייג מאחת מהן.
לפניכם ארבע מן הטענות. הקיפו את הטענה שהכותב מסתייג ממנה. (3 נקודות)
- (1) השפה מעצבת את תפיסת המציאות של דובריה.
 - (2) ידיעת שפה היא מעין כרטיס כניסה לתרבות של דובריה.
 - (3) השפה משקפת בצורה מדויקת את הלך הרוח של דובריה.
 - (4) לימוד שפה חדשה מאפשר לנו להשתתף במיזם שימור השפות הבלתי רשמי של המין האנושי.
- ב. נסחו במשפט אחד את ההסתייגות של כותב מאמר 1 מן הטענה שהקפתם בסעיף א. (4 נקודות)

2. (5 נקודות)

בפסקה 2 במאמר 1 כתוב: "האירוניה היא שאותו המצע שתורם רבות להכחדתן של שפות – האינטרנט – הוא גם אחד האמצעים החשובים התורמים להפצתן ולשימורן".
הסבירו קביעה זו על פי מאמר 1. (5 נקודות)

3. (5 נקודות)

על פי מאמר 2, מהי המסקנה המשותפת למחקרו של קוסטה בעניין קבלת החלטות ולדבריו של נלסון מנדלה? (5 נקודות)

4. (8 נקודות)

בפסקה ד במאמר 3 מוצג מחקר שנערך בשנות השבעים של המאה ה-20, ומשתמע מן הכתוב כי תוצאותיו אינן מהימנות ואינן מקובלות כיום.

- א. הביאו שתי הוכחות מפסקות ד–ה שתוצאות המחקר אינן מקובלות בימינו, והסבירו אותן. (4 נקודות)
- הוכחה מפסקה ד: _____
- הוכחה מפסקה ה: _____

- ב. בפסקה ד במאמר 3 כתוב: "לא הובאו בחשבון רכיבים רבים".
על פי תיאור המחקר, איזה רכיב לא הובא בחשבון והיה יכול להשפיע על תוצאות המחקר? הסבירו את דבריכם. (4 נקודות)

5. (25 נקודות)

מטלת כתיבה (25 נקודות)

בבית ספרכם עומד להתקיים יריד שפות שנועד לעודד תלמידים ללמוד שפות זרות. לקראת היריד התבקשתם לכתוב סקירה. בסקירה הסבירו את השינוי שחל בתפיסה בנוגע לדוברים דו-לשוניים ואת היתרונות של הדו-לשוניות לאדם. התבססו על מאמרים 2 ו-3. כתבו בהיקף של 100–200 מילים. הקפידו על דרכי מסירה מקובלות ועל אזכור מקורות המידע בגוף הסקירה ובסופה (ביבליוגרפיה). השתמשו בעמוד זה לכתבת טיוטה, ואת הסקירה כתבו בעמודים 7–8.

חלק שני – לשון

(50 נקודות)

בחלק זה שלושה פרקים. ענו על שני פרקים: על פרק א – חובה, ועל אחד מן הפרקים ב–ג.

פרק א: שם המספר ואותיות השימוש – חובה (10 נקודות)

בפרק זה ענו על שאלה 6.

לפניכם שני פרקים: פרק ב – תחביר, פרק ג – מערכת הצורות.

בחרו בפרק שלמדתם: בפרק ב – תחביר או בפרק ג – מערכת הצורות.

בפרק שבחרתם ענו על השאלות לפי ההוראות.

ציינו את שם הפרק שבחרתם: _____

פרק ב: תחביר (40 נקודות)

בפרק זה חמש שאלות, 7–11 (לכל שאלה – 12 נקודות).

תוכלו לענות, באופן מלא או חלקי, על כל השאלות בפרק זה, אך מספר הנקודות שתוכלו לצבור בפרק לא יעלה על 40 נקודות.

פרק ג: מערכת הצורות (40 נקודות)

בפרק זה חמש שאלות, 12–16 (לכל שאלה – 12 נקודות).

תוכלו לענות, באופן מלא או חלקי, על כל השאלות בפרק זה, אך מספר הנקודות שתוכלו לצבור בפרק לא יעלה על 40 נקודות.

שם המספר ואותיות השימוש

6. (10 נקודות)

לפניכם משפטים ובהם מספרים מודגשים וכן אפשרויות להגיית שם המספר ואותיות השימוש. כתבו במילים את המספרים המודגשים (אין צורך לנקד), והקיפו את הצורה הנכונה מבין האפשרויות להגיית שם המספר ואותיות השימוש.

- בדוח שפרסם ארגון המדע, החינוך והתרבות של האו"ם ב-22 _____ בפברואר אַלְפִים עֶשְׂרִים וְשָׁתַיִם / אַלְפִים עֶשְׂרִים וְשָׁתַיִם נכתב כי כיום יש בעולם בערך 6,500 שפות מדוברות, וכמחצית מהן בסכנת היעלמות.
- הסינית, האנגלית והערבית הן ברשימת חֲמֵשׁ / חֲמֵשֶׁת השפות המדוברות ביותר בעולם. העברית ממוקמת הרחק מהן משום שמספר הדוברים אותה הוא 9 _____ מיליון בלבד.
- מקובל להבחין בין 2 _____ סוגים של דו־לשוניות: דו־לשוניות שבה שתי השפות נרכשות במקביל בְּשִׁלּוֹשׁ / בְּשִׁלְשֶׁת / בְּשִׁלּוֹשׁ / בְּשִׁלְשֶׁת השנים הראשונות לחיים, ודו־לשוניות שבה השפה הנוספת נרכשת לאחר גיל שנתיים–שלוש.
- על פי מחקרים, מספר האנשים הדו־לשוניים הוא פי 3 _____ ממספר האנשים שדוברים 3 שפות.
- המאמר "להיות ילד דו־לשוני" התפרסם בכתב העת "הד האולפן החדש", בעמוד 61 _____ של גיליון מספר 102.
- במדינת ישראל פועלים כיום שְׁמוֹנָה / שְׁמוֹנֶה מוסדות חינוך דו־לשוניים רשמיים.
- לפי סקר שנערך השנה בקרב 24 מיליון אנשים בבריטניה שדוברים שתי שפות, קבוצת הגיל שבה המספר הגדול ביותר של דו־לשוניים היא של בני 16 _____ עד 24.

תחביר

7. (12 נקודות)

א. לפניכם שני משפטים.

- I. מי שאינו יודע שפות זרות, אינו יודע דבר על השפה שלו עצמו. _____
- II. אומנם האנגלית תהיה השפה השימושית ביותר, אך ידיעת שפה נוספת נושאת עימה יתרונות קוגניטיביים ותרבותיים. _____

(1) ציינו ליד כל אחד מן המשפטים את הסוג התחבירי שלו.

- אם המשפט מורכב, תחמו את הפסוקית שבו, וציינו את התפקיד התחבירי שלה.
- אם המשפט הוא משפט איחוי, תחמו את איבריו.

(2) המירו את משפט I במשפט מורכב בעל פסוקית תנאי.

ב. לפניכם משפט פשוט.

- לעיתים דוברים דו־לשוניים משתמשים בשתי הלשונות שלהם בו־בזמן.
נתחו את המשפט: ציינו מעל המילים במשפט את התפקידים התחביריים שלהן.

8. (12 נקודות)

א. לפניכם שלושה משפטים מורכבים, ובהם המילית "כי".

I. חוקרים מצאו כי במוח הדו־לשוני מחלת האלצהיימר מתעכבת.

II. לדעת מקוורטר, רכישת שפה זרה היא מעשה כדאי כי יש לה השפעה חיובית על המוח.

III. ההנחה היא כי ידיעת שפה נוספת מעכבת מחלות, כגון דמנצייה ואלצהיימר.

(1) תחמו את הפסוקיות הפותחות במילית "כי", וכתבו מעל כל פסוקית את תפקידה התחבירי.

(2) כתבו מעל המילים המסומנות בקו במשפטים I–III את תפקידן התחבירי.

ב. לפניכם משפט מורכב נוסף, ובו פסוקית סיבה.

מכיוון שרכישה של שפה חדשה מחיה את המוח, חוקרים ממליצים על כך.

נסחו את המשפט מחדש, כך שפסוקית הסיבה תפתח במילית "כי".

9. (12 נקודות)

א. לפניכם קטע על פי פסקה א של מאמר 1, ובו שישה נשואים. סמנו קו מתחת לכל הנשואים שבקטע.

נראה כי בתחרות בין השפות הנפוצות ידה של האנגלית על העליונה. אף על פי שיש יותר דוברי

סינית בעולם, השפה האנגלית חשובה יותר. בימינו השימוש באנגלית הולך ומתרחב, ובשלב מסוים העולם כולו יוכל לתקשר בשפה אחת.

ב. לפניכם שלושה משפטים.

I. שאלת הדו־לשוניות בקרב ילדים חוזרת ונבחנת בכל פעם מחדש.

II. השאלה נבחנה ועלתה לדיון בכל ישיבה של הצוות.

III. המחקר החשוב ופורץ הדרך פורסם בירחון החינוך.

בשניים מן המשפטים יש חלק כולל.

(1) הקיפו את מספרי המשפטים שיש בהם חלק כולל.

(2) כתבו מעל כל חלק כולל את התפקיד התחבירי שלו.

ג. לפניכם שני משפטים.

I. ידיעת שפה נוספת מאפשרת כניסה לתרבות של דובריה.

II. ידיעת שפה נוספת משפרת את הביצועים של המוח.

על פי שני המשפטים נסחו משפט אחד בעל נשוא כולל.

10. (12 נקודות)

א. לפניכם משפט, ובו תמורה.

דוברים דו־לשוניים יכולים לנהל ביעילות רבה תהליכים קוגניטיביים גבוהים, כמו פתרון בעיות, זיכרון ורעיונות.

(1) העתיקו מן המשפט את התמורה. _____

(2) העתיקו מן המשפט את המילה או הצירוף שהיא ממירה. _____

(3) ציינו את התפקיד התחבירי של המילה או הצירוף שהתמורה ממירה. _____

- ב. לפניכם ארבעה משפטים, ובכל אחד מהם המילה "תורמים" מסומנת בקו.
- I. רשימת התורמים לבית הספר הדוילשוני היא ארוכה.
- II. אנשים רבים תורמים לבניית גן דוילשוני בקיבוץ עברון.
- III. במחקרים בנושא השפעת הדוילשוניות על התפתחות המוח נמצאו גורמים תורמים וגורמים מעכבים.
- IV. יש כמה מחקרים התורמים להבנה של החשיבות של רכישת שפה חדשה.
- כתבו מהו חלק הדיבור ומהו התפקיד התחבירי של המילה "תורמים" בכל אחד מן המשפטים.
- משפט I: חלק הדיבור _____; התפקיד התחבירי _____
- משפט II: חלק הדיבור _____; התפקיד התחבירי _____
- משפט III: חלק הדיבור _____; התפקיד התחבירי _____
- משפט IV: חלק הדיבור _____; התפקיד התחבירי _____

11. (12 נקודות)

א. לפניכם קטע.

דוילשוניות היא מצב שמשתנה לאורך החיים אומרת ד"ר עוז קלינאית תקשורת התפתחותית. על פי המחקר שלה יכול להיות שהשפה הדומיננטית של ילד מסוים היא השפה המדוברת בבית. אולם ככל שהוא נמצא במגע עם הסביבה, שפת המקום נעשית דומיננטית. כמו כן לא מעט גורמים משפיעים על הדוילשוניות לאורך השנים מוטיבציה ללמידת השפה יוקרתיות השפה זהות הילד וזהות ההורים. (במסגרת)

הוסיפו סימני פיסוק בקטע לפי ההנחיות שלפניכם.

- פסיק להסגר
- פסיק לתמורה
- פסיקים בין חלקים כוללים
- מירכאות לדיבור ישיר
- נקודתיים לתמורה מפרטת

ב. לפניכם שני משפטים מורכבים.

- I. הסיבה החשובה שבגללה מומלץ שאנשים ילמדו עוד שפה היא בריאותית.
- II. ילדים המתקשרים באמצעות שתי שפות נהנים מיתרון מוחי כי שפה נוספת מחיה את המוח.
- (1) בשני המשפטים יש פסוקית בעלת אותו תפקיד תחבירי.
- תחמו בכל אחד מן המשפטים פסוקית זו.
- (2) מהו התפקיד התחבירי המשותף לשתי הפסוקיות? _____
- (3) העתיקו מכל אחד מן המשפטים רק את החלק העיקרי.
- משפט I: _____
- משפט II: _____

מערכת הצורות

12. (12 נקודות)

- א. לפניכם משפטים ובהם פעלים מודגשים.
- יוונים ששהו כמה שנים בסביבה דוברת אנגלית נוטים לראות בשני סוגי הכחול צבע אחד.
 - באחד המחקרים השוו בין ילדים דו-לשוניים.
 - הוכח בעבר שאם אתם דוברים שתי שפות, הסבירות שתחלו בדמנצייה פוחתת.
 - אנו מתקרבים לנקודה שבה תשאל השאלה: מדוע כדאי לנו ללמוד שפות זרות?
 - ילדים דו-לשוניים מתאפיינים במוח גמיש וזריז.
 - ניסיון של אדם לשוחח עם חבר בשפה ששניהם מדברים היטב אולם אינם רגילים לדבר בה זה עם זה, יגרום לשיחה "צולעת".
- בטבלה שלפניכם נתחו את הפעלים המודגשים – ציינו את השורש ואת הבניין של כל פועל.

הפועל	השורש	הבניין
נוטים		
השוו		
הוכח		
תשאל		
מתאפיינים		
לשוחח		

- ב. לפניכם ארבעה צירופים, ובכל אחד מהם מילה מודגשת.
- כתבו מעל כל מילה מודגשת את השורש שלה.
- לקות למידה, דעה נחרצת, יכולת לתקשר, שחייה בלי מצופים

13. (12 נקודות)

- א. לפניכם שני משפטים, ובהם פעלים מודגשים.
- I. אדם היודע שפה נוספת מפנים את תרבותה.
- II. חוקרי דו-לשוניות מפנים את הסטודנטים למאמרים העוסקים בבלשנות.
- בטבלה שלפניכם נתחו כל אחד מן הפעלים על פי ההוראות. בעמודה האחרונה כתבו צורת ציווי של כל אחד מן הפעלים באותו השורש, באותו הבניין ובגוף נוכח.

הפועל	השורש	הגוף	צורת הציווי באותו השורש, באותו הבניין, בגוף נוכח
מפנים משפט I			
מפנים משפט II			

ב. לפניכם שני משפטים, ובהם מודגשות צורות בינוני.
כתבו מעל כל אחת מצורות הבינוני המודגשות את חלק הדיבור שאליו היא שייכת.
אדם הדוֹבֵר שפה נוסֶפֶת רואה את העולם קצת אחרת.
השפה מְעַצֶּבֶת את תפיסת המציאות של הדוֹבֵר. (במסגרת)

ג. לפניכם ארבע מילים.
מְצִיָּאָה, מְדִיָּקָה, מְבוֹדָה, מְתַחִלָּה
(1) הקיפו את המילה שבה האות מ"ם היא אות שורש.
(2) מעל כל אחת מן המילים האחרות כתבו את השורש שלה.

14. (12 נקודות)

א. לפניכם שני שמות פעולה.
כתבו ליד כל אחד משמות הפעולה את השורש שלו ואת צורת הבינוני יחיד שלו באותו הבניין.
הוֹרָאָה: השורש _____; צורת הבינוני יחיד באותו הבניין _____
הוֹצָאָה: השורש _____; צורת הבינוני יחיד באותו הבניין _____

ב. לפניכם משפט, ובו מודגש שם פעולה.
תינוקות בני שישה חודשים יכולים להבחין בין אנגלית לצרפתית מהתְּבוֹנָנוּת בתנועות השפתיים.
(1) ציינו את השורש של המילה הַתְּבוֹנָנוּת. _____
(2) מן השורש של המילה הַתְּבוֹנָנוּת כתבו שמות, על פי ההנחיות שלפניכם:
• שם פעולה בבניין פֻעַל (קל) _____
• שם פעולה בבניין הפעיל _____
• שם תואר בצורת הבינוני בבניין נִפְעַל _____

ג. (1) לפניכם משפט, ובו פועל מודגש.
כניסה לתרבות חדשה כשאנחנו מְצִידִים בשפה המקומית דומה למצב שבו אנחנו לומדים לשחות בלי מצופים.

השלימו את המשפטים שלפניכם.
• הפועל מְצִידִים נוטה בבניין _____.
• המילה צִיּוּד היא שם הפעולה של בניין _____.
(2) לפניכם שני משפטים. הקיפו את המשפט שבו המילה צִיּוּד מציינת פעולה.
• הצִיּוּד של התלמידים נמצא בתא המטען של האוטובוס.
• צִיּוּד המדריכים בערכת עזרה ראשונה נעשה בתחילת הטיוול.
(3) לפניכם חמש מילים מן השורש צ-ו-י-ד. הקיפו שלוש מילים בצורת הבינוני.
צָד, צִיד, מְצִיד, מְצוּד, מְצִייד

15. (12 נקודות)

א. השמות הפרטיים תאיר, נאור, יאיר, מאיר הם פעלים בעלי שורש משותף.

(1) כתבו את השורש המשותף לפעלים אלה. _____

(2) מהו הבניין של הפועל נאור? _____

(3) מהו הבניין של שאר הפעלים? _____

ב. לפניכם ארבעה שמות פרטיים.

אוריאל, ליאור, אורלי, אורית

(1) הקיפו את השם יוצא הדופן מבחינת דרך התצורה שלו.

(2) ציינו את דרך התצורה של השם יוצא הדופן. _____

ג. לפניכם ארבעה שמות.

נקיונות, נקיונות, שלטונות, חסכוניות

(1) הקיפו את השם יוצא הדופן מבחינת המשקל.

(2) מהו המשקל של השם יוצא הדופן? _____

(3) מהו המשקל של שלושת השמות האחרים? _____

ד. לפניכם ארבעה שמות.

תנשמת, תוספת, תועלת, תופרת

(1) הקיפו את השם יוצא הדופן מבחינת המשקל.

(2) מהו המשקל של שלושת השמות האחרים? _____

(3) מהו השורש של השם יוצא הדופן? _____

ה. לפניכם ארבעה שמות.

מסורה, מנועה, מלוכה, מלוכה

(1) הקיפו את השם יוצא הדופן מבחינת המשקל.

(2) מהו המשקל של השם יוצא הדופן? _____

(3) בשלושת השמות האחרים ה"א היא צורן נטייה. הסבירו זאת על פי אחד השמות.

16. (12 נקודות)

א. לפניכם שני משפטים, ובכל משפט יש מילה מוגדלת שהצורן הסופי שלה מודגש.

– דוֹלְשׁוֹנִיּוֹת היא תופעה נפוצה בארצות שיש אליהן הגירה.

– בישראל יש כמה מסגרות חינוך דוֹלְשׁוֹנִיּוֹת לתלמידים בגילים שונים.

לפניכם שתי המילים, ובכל אחת מהן מודגש הצורן הסופי. כתבו ליד כל אחת מהן את סוג הצורן הסופי

שלה, וציינו את משמעות הצורן.

דוֹלְשׁוֹנִיּוֹת: סוג הצורן _____; משמעות הצורן _____

דוֹלְשׁוֹנִיּוֹת: סוג הצורן _____; משמעות הצורן _____

ב. לפניכם רשימת שמות.

מיזם, מנעד, מגדר, מגדלור, מדחם, מכלול

(1) הקיפו את השמות שדרך התצורה שלהם היא שורש ומשקל.

(2) ציינו את דרך התצורה המשותפת של השמות האחרים. _____

ג. לפניכם שני צירופי מילים ובכל אחד מהם מודגשת מילה, שדרך התצורה שלה היא בסיס וצורן סופי.

מְתַמְטֵיקָאִי דגול _____

השפה הקטלנית _____

(1) מה המשותף ל**בסיס** של שתי המילים המודגשות? _____

(2) כתבו ליד כל מילה את המשמעות של הצורן הסופי שלה.

נספח 1 – מאמרים

מאמר 1

מה קורה במוח ובתודעה כשאנו לומדים שפה חדשה?

בועז מזרחי

- א נראה כי בתחרות בין השפות המדוברות ביותר בעולם ידה של האנגלית על העליונה. אף על פי שיש יותר דוברי סינית בעולם, ידיעת השפה האנגלית חשובה יותר. "השימוש באינטרנט הולך ומתרחב בחיינו, כך גם השפה האנגלית, ובשלב מסוים העולם כולו יוכל לתקשר בשפה אחת", מסביר הבלשן פרופסור ג'ון מקוורטר. עם זאת, הוא מאמין כי יש סיבות טובות לדעת גם שפות אחרות. אומנם האנגלית תהיה השפה השימושית ביותר, אך ידיעת שפה נוספת נושאת עימה יתרונות קוגניטיביים⁽¹⁾ ותרבותיים.
- ב האנגלית הולכת ונהפכת לשפה כלל-עולמית, וזהו תהליך בלתי נמנע. האנגלית היא שפת האינטרנט, הכלכלה הבין-לאומית, השפה של המוזיקה הפופולרית, של הדיפלומטיה ובמידה רבה גם של האקדמיה. ההערכה היא שבתוך מאה שנה בערך יצטמצם מספר השפות המדוברות כיום מ-6,000 למאות בודדות בלבד. העולם נהפך ל"כפר גלובלי", ובכפר כולם מדברים את אותה השפה. "אני סבור שאנו מתקרבים לנקודה שבה תישאל השאלה: מדוע כדאי לנו ללמוד שפות זרות?", גורס מקוורטר.
- ג לפי דעה מקובלת, שפות נבדלות זו מזו בדרך שבה רעיונות באים בהן לידי ביטוי. השפה מעצבת את תפיסת המציאות של דובריה. לאדם היודע שפה נוספת יש יכולת להביט בעולם דרך משקפיים אחרים. שפות שבהן לשמות עצם יש מין דקדוקי – זכר או נקבה – יוצרות תפיסה שונה בנוגע לעצמים לעומת שפות ניטרליות. כך לדוגמה, בעברית שולחן הוא זכר, בספרדית הוא נקבה, ואילו באנגלית הוא נטול מגדר. יש עניינים נוספים כמו מבנה השפה, העושר הלשוני או דקויות מילוליות שקיימות בשפה אחת ולא באחרת.
- ד עם זאת מקוורטר טוען כי יש להביא בחשבון שלאנשים יש תפיסות מציאות שונות ומגוונות לאין שיעור, גם אם הם דוברים את אותה השפה. המסקנה היא שבתפיסת המציאות שלנו מעורבים גורמים רבים מאוד מלבד השפה. ככל הנראה, שפה נוספת תאיר עבורנו פינות חדשות, אך לא תגרום לשינוי הכרתי. אז מדוע בכל זאת כדאי לדעת שפה נוספת?
- ה ידיעת שפה היא בלי ספק מעין כרטיס כניסה לתרבות של דובריה. לדעת פרופסור מקוורטר, מי שרוצה להפנים ולהבין לעומק תרבות מסוימת, חייב לשלוט במידה כזו או אחרת בשפה שדוברים האנשים השייכים לתרבות זו. בכל שפה יש משחקי לשון ייחודיים, ובאמצעותם אפשר להביע משמעות עמוקה או קומית בקולנוע, בספרות או בשירה. ככל שאנו בקיאים יותר ברזי השפה, קל לנו יותר "לקרוא בין השורות" ולהבין את המסר הנרמז. השפה משקפת בצורה מדויקת את הלך הרוח של דובריה. להכיר תרבות חדשה, מצוידים בשפה המקומית, דומה למצב שבו אנחנו יודעים לשחות בלי מצופים – אנחנו יכולים לצלול פנימה ולחקור לעומק. ידיעת השפה מאפשרת לנו להרגיש שייכות לתרבות של הדוברים אותה.

ו סיבה אחרת שבגללה כדאי לרכוש שפה נוספת, נוגעת לבריאות המוח ולתפקוד הקוגניטיבי. "הוכח בעבר כי מי שדובר שתי שפות או יותר, הסבירות שיחלה בַּדִּמְנָצִיָּה⁽²⁾ פוחתת", אומר מקוורטר. לימוד ותרגול של שפה חדשה מְחִיִּים את המוח, בדומה ללימוד נגינה או מתמטיקה. במחקרים שבהם מיפו את המוח נמצא כי השפה פועלת באזורים רבים של המוח. לכן, כאשר לומדים שפה חדשה, המוח נכנס לכושר. לדעת מקוורטר, כדאי ללמוד שפה חדשה כבר בגיל צעיר משום שההשפעה שיש לכך על המוח ניכרת כבר בילדות.

ז כיום רכישת שפה חדשה היא דבר זמין ופשוט יותר מאי פעם. האירוניה היא שאותו המצע שתורם רבות להכחדתן של שפות – האינטרנט – הוא גם אחד האמצעים החשובים התורמים להפצתן ולשימורן. ח לימוד שפה חדשה מאפשר לנו להשתתף במיזם שימור השפות הבלתי רשמי של המין האנושי. ומכיוון שהשפה משקפת את התרבות, אנחנו מסייעים לשמר גם פיסות קטנות מן הציוויליזציות שהתפתחו על פני כדור הארץ.

(1) קוגניציה – מכלול התהליכים הקשורים למוח, כמו תפיסה, חשיבה, זכירה ודימוי הקשורים ברכישת ידע, בעיבודו, בארגונו ובשימוש בו.

(2) דמנציה (בעברית: קיהיון) – תסמונת המתאפיינת בירידה בתפקודי החשיבה, כמו זיכרון, דיבור, התמצאות בסביבה וכדומה. מעובד על פי מזרחי, ב' (ינואר, 2017). מה קורה במוח ובתודעה כשאנו לומדים שפה חדשה. מהות החיים. אוהור מ־eol.co.il.

מאמר 2

האם כדאי לדבר עם ילדים בשתי שפות?

דורית דינור

א בבית משפחתו של אלברט קוסטה, חוקר ומומחה ללמידת שפות ובן למשפחה דו־לשונית, התרחשה סצנה מעניינת – בארוחת הערב שוחח האב, אלברט, עם אשתו ועם בנו בשפה הספרדית, אולם עם בתו הוא דיבר בשפה הקטלנית⁽¹⁾. הבת שוחחה עם אביה בקטלנית, אולם עם שאר בני המשפחה היא דיברה רק בספרדית, אף על פי שסבתא שלה, שישבה איתם לאכול, מבינה גם קטלנית. אם כל בני המשפחה יודעים ספרדית, מדוע האב ובתו שוחחו זה עם זה בקטלנית? אם כולם דוברים אותה השפה, האם לא קל יותר להשתמש רק באותה השפה?

ב אומנם נראה שהגייוני יותר לבחור בשפה אחת, אך המוח הדו־לשוני אינו פועל כך. נסו לשוחח עם חבר בשפה ששניכם מדברים היטב, אולם אינכם רגילים לשוחח בה, ותיווכחו שהשיחה תהיה צולעת, כך טוען קוסטה. לאחר שחקר את הדו־לשוניות במשך למעלה מעשרים שנה, הוא הגיע למסקנות מעניינות.

ג לאורך המאה ה־20 התפיסה בנוגע לאדם דו־לשוני – אדם המסוגל לתקשר בשתי שפות – השתנתה מקיצוניות אחת לאחרת. באמצע המאה ה־20 התפיסה הייתה שילדים הגדלים בבית דו־לשוני יחוו קשיים בלימודים בבית הספר. היו אף שטענו כי ילדים אלה עלולים לפתח פיצול אישיות. אולם בשנות השישים השתנתה התפיסה, והחלו לטעון ליתרונות ולהישגים יוצאי דופן של אנשים בזכות היותם דו־לשוניים.

ד באחד המחקרים שנערכו בנושא נמצא כי תינוקות בני חצי שנה שגדלו בבית שדיברו בו גם אנגלית וגם צרפתית, יכולים להבחין בין שתי השפות מהתבוננות בתנועות השפתיים בלבד, ובגיל שמונה חודשים הם יכולים להבחין גם בין שפות שהם אינם מכירים. בגיל צעיר אוצר המילים של ילדים דו־לשוניים קטן בכל אחת מן השפות בהשוואה לאוצר המילים של ילדים הדוברים שפה אחת. עם זאת אנשים דו־לשוניים נוטים להיות אמפתים יותר, ולשנות בקלות את נקודת המבט שלהם לנקודת המבט של אדם אחר.

ה לדו־לשוניות של אדם יש השפעה רבה על היכולת שלו להבין תרבות אחרת לעומק, ויש הטוענים שאף לעזור לו להבין טוב יותר את התרבות שלו עצמו. כך חשב המשורר והוגה הדעות הגרמני גֶּתֶה⁽²⁾. לדבריו, "מי שאינו יודע שפות זרות, אינו יודע דבר על השפה שלו עצמו". ובהקשר דומה, נלסון מנדלה⁽³⁾, חתן פרס נובל לשלום, אשר למד אפריקאנס⁽⁴⁾ – השפה של אויביו – טען: "אם תדבר אל אדם בשפה שהוא מבין, המסר יגיע אל מוחו, אך אם תדבר אליו בשפת האם שלו, המסר יגיע לליבו".

ו לדו־לשוניות של אדם יש גם תרומה ארוכת טווח לבריאות המוח שלו. ידיעת שפה נוספת גורמת למוח להיות עמיד יותר בפני השפעות של הזדקנות, ודוחה תופעות של דמנציה, אפילו אם לומדים שפה חדשה בגיל מבוגר.

ז עוד מסקנה מעניינת במיוחד ממחקריו של קוסטה קשורה להחלטות מוסריות. אנו רוצים לחשוב שעקרונות מוסריים אינם משתנים בקלות, אולם מתברר שלשפה יש השפעה על קבלת ההחלטות שלנו. במחקר שערך קוסטה הוא ניסח שאלה שיש בה דילמה מוסרית. הוא הציג את השאלה לכל משתתף במחקר באופן אקראי בשפת האם שלו או בשפה זרה שהוא מכיר. הממצאים הראו כי אצל המשתתפים שנשאלו בשפה זרה הרגשות נדחקו הצידה, וההחלטה הייתה רציונלית יותר לעומת המשתתפים שנשאלו בשפת האם, שאצלם ההחלטה שהתקבלה הייתה רגשית יותר.

(1) קֶטְלִינִית – שפה הדומה לספרדית, ומדוברת בעיקר באזור קטלוניה שבמזרח ספרד.

(2) יוהאן וולפגנג פון גֶּתֶה (1749–1832) היה סופר, פילוסוף, הומניסט, פוליטיקאי ומדען גרמני. נחשב לאחד מסמלי המופת של תרבות גרמניה, של תרבות המערב ושל ספרות העולם.

(3) נלסון מנדלה היה נשיא דרום אפריקה לאחר תקופת האפרטהייד (ההפרדה הגזעית בין המיעוט האירופי לבין האוכלוסייה שאינה "לבנה"). היה כלוא 27 שנים בדרום אפריקה בשל מאבקו באפרטהייד.

(4) אפריקאנס – שפה הדומה להולנדית, ואחת השפות הרשמיות בדרום אפריקה.

מעובד על פי דינור, ד' (דצמבר, 2020). האם כדאי לדבר עם ילדים בשתי שפות? מגזין אפוק. אוזר מ־epoch.org.il.

מאמר 3

היתרונות של חינוך דו־לשוני

רותה קופפר

א זה כמה שנים רווחת ההנחה שילדים היודעים כמה שפות נהנים לא רק מיכולת לתקשר עם אנשים בשפות שונות, אלא גם מיתרון מוחי. ההנחה היא כי ילדים הנוהגים לעבור מדיבור בשפה אחת לדיבור בשפה אחרת ניחנים ביכולות לנהל ביעילות רבה תהליכים קוגניטיביים גבוהים, כמו פתרון בעיות, זיכרון ורעיונות, וכן כי ילדים דו־לשוניים מתאפיינים בגמישות ובזריזות מחשבתית.

ב שאלת הדו־לשוניות בקרב ילדים חוזרת ונבחנת שוב ושוב, ובכל פעם התוצאות שונות. אולם אחד הממצאים שחוזר שוב ושוב הוא שיש הבדל עצום בין מי שנולד בבית דו־לשוני וספג שתי שפות מלידה, לבין מי שרכש עוד שפה בהמשך חייו.

ג החוקרת ההולנדית אנג'לה דה ברואין, דוברת שתי שפות מגיל 11, בדקה את הקשר בין דו־לשוניות ובין יכולת מפותחת של המוח. נקודת המוצא שלה במחקר הייתה שיש בוודאי יתרון מוחי לאדם דו־לשוני. אך כאשר בחנה את הנתונים, היא הסיקה כי אנשים דוברי שפה אחת ואנשים דו־לשוניים מצליחים במטלות קוגניטיביות במידה שווה. עם זאת המוח של האדם הדו־לשוני עדיין מתפקד טוב יותר אצל בני נוער, ואף נמצא כי מחלת האלצהיימר⁽¹⁾ מתעכבת באדם דו־לשוני. אפילו רק בגלל זה ממליצים לאנשים ללמוד שפה נוספת.

ד פרופסור ענת פריאור מן החוג ללקויות למידה באוניברסיטת חיפה מתארת את השינוי שחל בשנים האחרונות ביחס אל הדו־לשוניות: "במשך שנים חשבו חוקרים כי דו־לשוניות גורמת לילדים האלה להיות דווקא בעמדת נחיתות. במחקר שנערך בקנדה בשנות השבעים של המאה ה-20 השוו ילדים דוברי שפה אחת ממעמד חברתי-כלכלי בינוני-גבוה לילדים דו־לשוניים ממעמד נמוך, והגיעו למסקנה שהדו־לשוניים מעוכבים מבחינת השפה. במחקר זה לא הובאו בחשבון רכיבים רבים, אך תוצאותיו היו מקובלות במשך שנים רבות".

ה "מחקרים אחרים הוכיחו יתרון קוגניטיבי של האדם הדו־לשוני. האדם הדו־לשוני נדרש תחילה למאמץ כדי לנטרל במוחו את השפה שבה הוא אינו רוצה להשתמש באותו רגע. ואדם שמתאמן בזה, יכול לשפר את יכולות המוח כל הזמן", היא מסבירה.

ו לפי החוקר הספרדי אלברט קוסטה, ההבדל המהותי בין ילדים דוברי שפה אחת לבין דו־לשוניים הוא שלילדים דו־לשוניים יש יכולת גבוהה יותר להבין את הסביבה. ילדים דו־לשוניים צריכים להחליף שפה לעיתים קרובות, לדוגמה, הם מדברים עם אביהם בשפה אחת ועם אימם באחרת. באחד המחקרים, שהשווה בין ילדים דו־לשוניים דוברי גרמנית ואיטלקית לילדים דוברי איטלקית בלבד, התברר כי הילדים הדו־לשוניים ביצעו משימות קוגניטיביות טוב יותר מן הילדים שדיברו שפה אחת, ונמצא שהדו־לשוניים גם התאמצו פחות. אפשר ללמוד מזה שהמוח של ילדים דו־לשוניים פועל ביעילות רבה יותר.

(1) אלצהיימר – מחלה ניוונית של המוח.

מעובד על פי קופפר, ר' (פברואר, 2015). היתרונות של חינוך דו־לשוני. הארץ. אוהור מ-haaretz.co.il.

כל הבגרויות בלשון עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/lashon